

Материал от бр. 190 на списание „Международен преглед на историята на нотариата „Гньомон“

Елоди КРЕТО - Доктор по история на правото, Преподавател-изследовател в Университет Сержи-Понтоаз.

От делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи до делбите-дарения

Исторически подход към членове 1075 и следващи от Гражданския кодекс

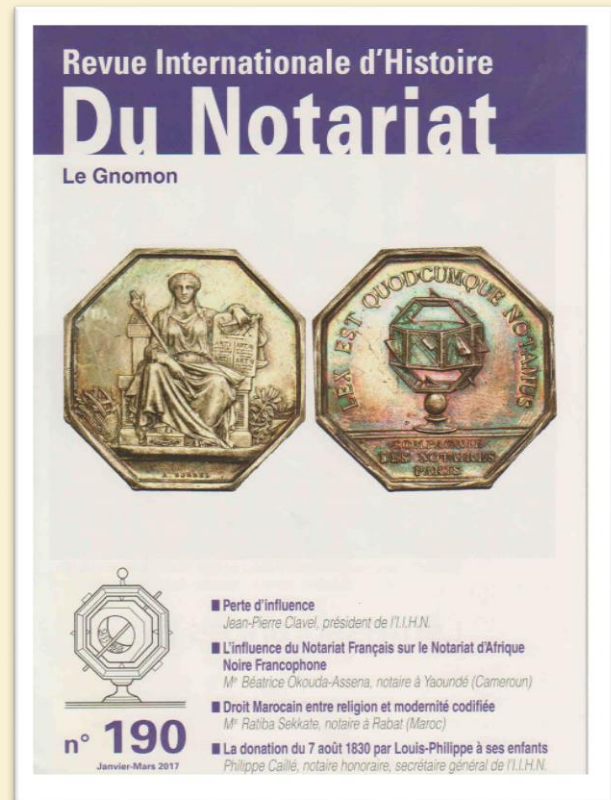
Дисертация, отличена с награда Фавар дьо Ланглад 2016 [Prix Favard de Langlade 2016], дадена от I.I.H.N.

Членове 1075 и следващи от Гражданския кодекс уреждат механизъм за предварително наследяване, който предоставя на разпоредителите възможността да извършат делба на наследството си, като организират състава на дяловете и тяхното разпределение.

През двата века след влизането в сила на Гражданския кодекс този механизъм се е използвал само за роднините по низходяща права линия: предварителната делба е можела да касае само прехвърлянето чрез наследство на имущество от възходящите на техните низходящи. Но със закона от 23 юни 2006 г. за реформа на наследствата и даренията това право е било разширено извън състава на роднините по низходяща права линия и е направено приложимо към всеки разпоредител в полза на всичките му законни наследници. Тази дълбока трансформация на разпоредбите е утвърдена с терминологична промяна. Членове 1075 и следващи вече не могат да бъдат включени глава „Делби на

наследство, извършвани приживе от възходящи“ поради това, че са отворени извън кръга на роднините по низходяща права линия. Следователно, законодателят е заменил този израз с израза „делба-дарение“. Впрочем, доколкото свързва термина дарение с термина делба, освен развитието на режима на акта, този израз показва и развитието на неговата същност.

Всъщност, делбата на наследство, извършвана приживе от възходящ от Наполеоновия кодекс е хибриден начин за прехвърляне на собствеността, който има общи черти едновременно с даренията и с делбата на наследството. Този двойствен,

неснижаем и непреодолим характер придава идентичността на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи и позволява разграничаването им от останалите начини за делба на наследство и от останалите дарения. Съставени, по подобие на монета, от две основни и неделими лица, които не могат да бъдат възприемани едновременно, делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи бяха разгледани под ъгъла делбата на наследството, преди да бъдат разгледани под ъгъла на даренията.

Следователно, ползата от историческо изследване на този институт се състои в това да се покаже начина, по който се е извършила тази промяна чрез изследване на законодателните реформи, настъпили от 1804 година насам, развитието на съдебната практика, догматичните дискусии, както и чрез изследване на достъпните източници от нотариалната практика. Ставаше въпрос да се върнем към историческите корени на реформата от 23 юни 2006 г., като поставим всички законодателни текстове в техния юридически, икономически и социален контекст.

Вписвайки се еволютивен подход, двустранният план на този труд следва хронологичния напредък на фактическото развитие на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи. Цезурата между двете части е определена по време на Втората империя – период на обновяване на правната наука.

Първата част, озаглавена „Времето на

структурните колебания“, има за цел да покаже колебанията и дебатите, съпътствали през първите две трети XIX век института на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи – механизъм, създаден от Гражданския кодекс. Прегледът на колебанията на тълкувателите свидетелства за трудностите, с които са се сблъскали при квалифицирането на този акт, чиято идентичност се основава на обединяването на двата начина за безвъзмездно прехвърляне на собственост: наследствата и даренията (Дял I).

На първо време се е наложило връщане към корените на института, за да се разкрие, че съставителите на Гражданския кодекс (Глава I) са били водени от грижата за компромис. Връщайки се към изначалните механизми, между които законодателят от XII век е направил компромис - делби *inter liberos*¹ и отказ от имущество² – тази разработка има за цел да долови духа им, за да определи до каква степен са повлияли на кодификаторите от 1804 г.

Всъщност, приетият от комисията за съставяне на Гражданския кодекс синкретичен метод води до привеждане на тези два традиционни института в съответствие със съвременните идеи – включително с утвърдения от Революцията принцип на равенство при наследяване,- и да ги слее под общото и ново наименование „делби от баща, майка и други възходящи“. Чрез осъществения синтез между делбата *inter liberos* - акт на извършване на делба, акт на разпределяне - и отказа от имущество - акт на приписване на

¹ Делба на наследството, извършена в акт по повод на смърт, от баща в полза на неговите низходящи.

² Акт между живи, с който отказващият се прехвърля приживе наследството си в полза на своя или своите

законни наследници, който (които) в замяна на това, имат задължението да го издържат до смъртта му. Този акт може да бъде съчетан с делба на имущество, по отношение на което е заявен отказ.

собственост - се продължават правните традиции при най-стриктно спазване на Кодекса, който вече разпространява изразяването им. Но този синтез е внесъл още повече неясноти в механизмите, които в навечерието на Революцията вече са били сложни актове. Тези присъщи на синкретизма на Кодекса (Дял I - Глава I) трудности възникват отново при тълкуването на членове 1075 и следващи (Глава 2). По отношение на тълкуването, най-напред следва да се уточни, че колебанията засягат най-вече делбите между живи, всъщност, делбите чрез завещание се тълкуват с оглед на наследяванията *по закон* и са сведени до тяхното разпределително измерение. Но концептуализацията на делбите между живи е по-конфликтна. Всъщност, за разлика от завещанието, което е *instrumentum*, дарението между живи е правен акт, *negotium*, чиито ефекти не могат да бъдат пренебрегвани и по-специално неговият ефект, изразяващ се в прехвърляне на собственост. Следователно, собствеността не може да бъде прехвърляна едновременно чрез сегашното дарение между живи и чрез наследяване по закон, с оглед на която се извършва делбата между живи.

На първо време, водени от прагматизма си, тълкувателите идентифицират делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи *чрез двата* им съставни елемента: разпределителен елемент (извършваният акт представлява делбата на наследството *при липса на завещание*) и елемента на приписване (изпълненото дарение предоставя делима собственост върху дял). Но този прагматизъм, който остава при нотариусите, бива бързо изоставен от правната теория, която от своя страна смята да организира наследствата и даренията в рамките на тези делби между живи, по начин, изразяващ една и съща цел. Първите коментатори, които все още са повлияни от старото законодателство,

използват теорията за предварителните делби на наследството - използвана, за да се обхванат отказите от имущество - за да надскочат тази присъща на делбите между живи двойственост. Но с обновяването на методите на тълкуване, тази теория постепенно отстъпва място на теорията за смесените актове, която е по-близка до текста на Гражданския кодекс и е съвместима с теорията за имуществото и неговото единство. В допълнение, чрез това представяне на делбите между живи се отчита и двойствеността на този механизъм. Въпреки това, двете течения съществуват едновременно в тази смесена школа, в зависимост от това дали авторите акцентират върху духа или текста на разпоредбите: този, който възприема делбата между живи като делба на фактическа имуществена цялост, извършена приживе от разпоредителя и този, който я възприема като дарение между живи, извършено приживе от разпоредителя.

С индукция и дедукция, посредством която авторите се опитват да систематизират делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи, всички тези различни тълкувания по отношение на естеството на делбата между живи се развиват и оформят несъгласия по отношение на приложимия към този акт режим (Дял 2). В тази връзка, първите несъгласия са пряко свързани с хибридният характер на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи (Глава 1). Те изглеждат пряко свързани с мястото, което респективно е отредено на разпределителния елемент (делбата на наследството), както и с елемента на приписване (дарението) в делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи чрез завещания и чрез акт между живи. Тези спорове допълнително се засилват що се отнася до делбите между живи, при които двата съставни елемента не могат да бъдат надхвърлени. В тази връзка,

анализът на режима на делбите между живи позволява да се вземе предвид цялата прогресивност, с която се извършва преминаването от тълкуването през предварителната делба на наследството до тълкуването на смесените актове.

Разглежданите въпроси, свързани с режима, засягат главно въпроса за валидността на тези актове, както от формална (спазване на формалностите на завещанията или даренията между живи съгласно член 1076 *in limine*³), така и от материална гледна точка (спазване на условията, характерни за делбата на наследство, извършвана приживе от възходящи, предвидени в членове 1078⁴ и 1079⁵). Но анализът на съществените условия за валидност на тези делби на наследство, извършвани приживе от възходящи позволява да се види, че този механизъм е доста несигурен и засяга дори елементи, които по никакъв начин не са хибридни, а са свързани единствено с разпределянето на имуществото и делбата (Глава 2).

В крайна сметка, всички тези спорове, свързани единствено с разпределянето на имуществото, засягат мащаба на предоставената възможност в тази връзка на възходящия. Освен проблемите,

свързани с определяне на имуществото и лицата, които трябва да бъдат включени в делбата, повод за дебати през втората третина на XIX век е най-вече щекотливият въпрос преценката в натура или в стойност на равенството на дяловете, съставени от възходящия. Всъщност, тази тема привлича вниманието на всички тълкуватели. Докато нотариусите и съдилищата по същество са склонни да спазват правните традиции в областта на делбата и в резултат на това да признаят на възходящия голяма свобода при съставянето на дяловете: докато правната теория, без оглед на принадлежност към определена школа, подкрепя, както разширителното тълкуване, така и ограничителното тълкуване⁶ на правата на възходящия, то Касационният съд възприема изискването за стриктно равенство в натура на дяловете. Следователно, той приема ограничителното схващане и, на базата на иск за анулиране поради ощетяване, създава нова недействителност, която допринася за заличаване на практическата полза от тези делби: извършване на оптимално разпределение на имуществото на възходящия с отчитане на спецификата на имуществото и положението на бенефициентите. Тогава започва период на разгорещено оспорване на възприетото и прилаганото схващане от Касационния съд.

³ Член 1076: „Тези делби могат да се извършват с актове между живи или завещателни разпоредби, съгласно формалности, условия и правила, предвидени за даренията между живи и завещанията...“

⁴ Член 1078: „Ако делбата не се извършва между всички деца, които ще съществуват към времето на смъртта и всички низходящи на тези, които са починали преди това, делбата ще бъде нищожна в цялата си част. Може да се предизвика нова такава съгласно законоустановената форма или от децата или от низходящите, които няма да са получили никакъв дял от нея, или дори от тези, между които е била извършена делбата.“

⁵ Член 1079: „Извършената от възходящия делба може да бъде оспорена поради ощетяване с повече от една четвърт част: тя може да бъде оспорена и в случай че вследствие на делбата и извършените разпоредения съгласно правото на предварително заделяне, някой от съделителите получи по-голямо преимущество от това, което се допуска по закон.“

⁶ Тълкуване, което се основава на асимилирането на правата на възходящия с тези на съдията, на когото е възложено да извърши делба по съдебен ред и смята да наложи на възходящия спазване на членове 826 и 832 от Гражданския кодекс.

В края на тази първа част може да се направи заключението, че докато внесеното от Кодекса законодателно единство е достатъчно гъвкаво, за да обхване различните просъществували местни особености, то не такъв е случаят със следваното от Касационния съд единство. Всъщност, стриктното уеднаквяване на съдебната практика около изискването за равенство в натура на дяловете не позволява изключително предоставяне на доходоносно имущество. Следователно, с тази забрана се поставя началото на един разгорещен спор.

Втората част, озаглавена „Времето на конюнктурните решения“ обхваща дълъг период от Втората империя до реформата през 2006 г., по време на който нараства мястото на закона, проектите и предложенията за реформа. Наложилата се още през XIX в. нужда от реформа на режима на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи, е осъществена посредством няколко текста, които следваше да бъдат разгледани последователно, за да се определи мащаба на претърпяното от този институт развитие.

Следователно, може да се констатира, че приоритетно са реформирани (Дял I) най-обсъжданите в края на XIX в. въпроси, свързани с режима. Упражненият натиск от местните традиции, поддържани от нотариусите и съдилищата по същество, както и осъщественото по време на Втората империя методологично обновяване, което анализира правото в светлината на социалните науки (история, икономика, социология...) водят до належаша законодателна намеса (Глава I). В контекст, в който равноправната делба е налице като фактор на икономическата и социалната криза, засягаща селските райони, възниква необходимостта от извършване на реформа на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи, с цел практическа

полза от тях и предотвратяване на поставянето под въпрос на цялата система в областта на наследяването чрез повторно въвеждане на свободата по отношение на завещанията. В тази връзка обаче делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи трябва обезателно да бъдат реформирани. Необходимо е те да предоставят възможност за изключително предоставяне, без да съществува риск да бъдат оспорени. Следователно, се преразглежда валидността по същество на тези актове: искът за анулиране поради ощетяване и по-специално преторската недействителност поради лош състав на дяловете, както и поради пропускане на дете заемат централно място.

Следователно е целесъобразно да се ограничи изразителността на разпределителния елемент (на делбата), за да се предостави възможност за развитие на елемента на приписване (дарението). Френското законодателство постепенно се насочва към допускане на делбата чрез присъждане (Глава 2). В началото на XX век изглежда, че Франция е единствената западноевропейска държава, която не проявява интерес към неравностойните делби в селските райони. Там, където Гражданският кодекс е бил заимстван, делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи, са били приети по гъвкав начин от юрисдикциите или са били значително изменени от местния законодател, с цел да се предостави възможност за изключително предоставяне (Белгия, Люксембург, Италия, кантон Фрибур...). В страните, които не са взели за образец френския Граждански кодекс или които се дистанцират от този труд (Австрия, Германия, Конфедерация Швейцария...) равенството при наследяването ясно се изключва, когато се касае за запазване на земеделието, както сочат германския *anerbenrecht* или швейцарските селски наследства. По примера на тези различни страни, Франция смята да намери решения,

свързани с равенството при наследяване за прехвърлянето на селските имоти, за което свидетелства законодателството от 1938 г. относно преференциалното присъждане и делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи. Съгласно изискванията на новия закон тези актове не попадат под обхвата на правилата за равенство в натура. Следователно, тази мярка ограничава оспорванията, а обхватът на последните е допълнително съкратен чрез автоматичното премахване на нищожността поради пропускане на дете и най-вече чрез изменение на правилата за оценка на включеното в делбата имущество - изменение, с което се смята да се предотврати оспорването на равна делба към момента на извършването ѝ от възходящия поради случайни печалби след акт. Следователно, законодателството от 1938 г. удовлетворява изразените пожелания по време на Втората империя, а именно преосмисляне на мястото на волята на завещателя в наследственото разпореждане; в този смисъл то надхвърля затвърдяването на делбата чрез приписване и отваря пътя към либерализацията на делбите, извършвани от възходящи.

Законодателят от 1938 г. е смятал да разреши по прагматичен начин основните трудности, свързани с режима на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи, без да придава същинска теоретична посока на реформата си. Резултатът от това е известна липса на последователност, която обосновава последващите законодателни намеси (Дял 2).

Законът от 3 юли 1971 г. чрез промяната на правилата за оценка, от една страна отстранява несправедливостите, до които могат да доведат делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи между живи поради контекста на парична инфлация, а от друга страна, продължава с

либерализацията на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи (Глава I). Всъщност, наред с привеждането на наследственото право в съответствие с икономическия контекст, следва да се изтъкне най-вече правната последователност, която професор Катала придава на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи между живи. Всъщност, реформата от 1971 г. продължава с либерализацията, чието скромно начало е поставено със законодателството от 1938 г., като премахва всякакви причини за анулиране на акта, свързани с елемента на разпределение (условен иск поради пропускане на дете и иск за анулиране поради ощетяване с повече от една четвърт), като по този начин стеснява спора само около иска за намаляване поради посегателство върху запазената част - иск, свързан с елемента на приписване. Поради тази причина, тя предоставя големи възможности на разпоредителя да организира наследството си, като делбата отстъпва пред даренията. Тя затвърждава превъзходството на елемента на приписване над елемента на разпределяне.

Тази тенденция се доразвива в последващите закони (Глава 2). Всъщност, в резултат на осъществената със Закона от 3 юли 1971 г. либерализация на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи, прибавена към свързаните с този начин на прехвърляне данъчни облекчения, тези делби са силно желани, за да се осигури прехвърлянето на доходоносни имоти на трети лица. В този контекст именно бе разработен Законът от 5 януари 1988 г. Този законодателен текст обаче не постига целта си и в теоретичен план, делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи излизат отслабени, от тази реформа. Тогава възниква необходимостта от нова законодателна намеса, с цел приспособяване на този начин на делба към новите икономически и

социални потребности, без да им се отнема чисто правния баланс. Законът от 23 юни 2006 г. отговаря на тези очаквания чрез създаването на делби-дарения, които значително разширяват областта на нашия първоначален механизъм: членове 1075 и следващи вече се прилагат към нови прехвърляния в рамките на семейството - прехвърлянията по сребрена линия, както и прехвърлянията към низходящите, които не се намират в подходящ ред, за да наследяват *чрез* транс-поколенческите делби-дарения.

В края на тази втора част е възможно да се направи заключението, че влиянието на правните традиции, пренасяни от нотариусите и съдилищата по същество, и изтъкнати чрез обновяването на правната наука предоставиха възможност за преосмисляне на мястото на волята на завещателя в при уреждане на

наследството му и по този начин да се стимулира движение, свързано с либерализация на делбите на наследство, извършвани приживе от възходящи, които в края на развитието си могат да се явят като инструмент за наследствено правопримемство.

Чрез постоянни компромиси между традиция и модерност делбите по членове 1075 и следващи от Кодекса са отличен пример за приспособяването на един традиционен институт към едно постоянно променящо се общество. Чрез умело съчетаване на действията, свързани със скъсването с предходното законодателство и приемствеността, всяка законодателна намеса от разработването на Гражданския кодекс до Закона от 23 юни 2006 г., успява да осигури практическия интерес от този механизъм за запазване на доходоносните имоти и защитата на семейните имуществата.